

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНІЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГОРОВИЙ Д.А.
ФЕДОТОВА К.О.

Методичні вказівки до практичних занять
з дисципліни „Економічна діагностика”

Харків, ХНАДУ, 2008

Горовий Д.А., Федотова К.О. Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни „Економічна діагностика” – Харків: ХНАДУ, 2008. – 48 с. Укр. мов.

Методичні рекомендації присвячено виконанню індивідуального завдання з дисципліни "Економічна діагностика". Докладно розглянуто методики виконання діагностика майна підприємства, фінансової діагностики, управлінської діагностики та діагностики виробничого потенціалу та економічної безпеки. Визначено основні тематики роботи та перелік завдань, які необхідно виконати в ході роботи.

Вказівки призначені для студентів економічних спеціальностей, викладачів, слухачів курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Затверджено на засіданні кафедри економіки підприємства
Протокол № 1 від 30 серпня 2007 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
1. ДІАГНОСТИКА МАЙНА І РИНКОВОЇ ЦІННОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Експрес-діагностика діяльності підприємства	7
2.2. Діагностика структури майна та джерел його фінансування	11
2. УПРАВЛІНСЬКА ДІАГНОСТИКА	12
2.1. Діагностика фінансових результатів	12
2.2. Операційна діагностика	14
3. ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА	16
3.1. Діагностика рентабельності	17
3.2. Діагностика ліквідності	20
3.3 Діагностика структури капіталу	23
3.4. Діагностика грошових потоків	24
3.5. Діагностика ринкової активності	27
4. ДІАГНОСТИКА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА (ДІАГНОСТИКА ОБОРОТНОСТІ КАПІТАЛУ)	28
5. ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	31
5.1. Діагностика фінансової стійкості	31
5.2. Діагностика імовірності банкрутства	34
5.3. Складання матриці фінансової стратегії (матриці Франсона - Романе)	37
6. ДІАГНОСТИКА СТРАТЕГІЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ	44
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	45

ВСТУП

Комплексна індивідуальна робота з Економічної діагностики є частиною підготовки спеціалістів та магістрів зі спеціальності 7.050107 та 8.050107 “Економіка підприємства”.

Економічна діагностика та особливо її складова фінансової діагностика є основою для оцінки і прогнозування діяльності підприємства.

Метою роботи є закріплення знань студентів про основні методи економічної діагностики, зокрема: діагностику майна підприємства, управлінську діагностику, діагностику фінансових результатів та діагностику економічної безпеки підприємства тощо. Виконання роботи сприяє засвоєнню студентами методів фінансової діагностики, закріплює вміння користуватися фінансовою інформацією, визначати резерви, тобто розробляти рекомендації щодо подальшої фінансової стратегії суб'єкта господарювання.

Методичні рекомендації та результати роботи можуть бути використані студентами під час виконання дипломної роботи.

В процесі виконання роботи необхідно враховувати наступні вимоги:

1. *Об'єктивність*. Робота повинна ґрунтуватися на реальних даних. (Якщо студент не має можливості виконувати роботу на матеріалах фінансової звітності реально існуючої організації, він виконує її, як виняток, на матеріалах, що надаються викладачем).

2. *Проблемність*. У роботі повинні бути визначені головні проблеми щодо забезпечення фінансової стійкості та підвищення результативності діяльності підприємства. Обов'язковими є рекомендації щодо вирішення цієї проблеми.

3. *Якість*. Матеріали роботи мають бути викладені чітко, ясно, з урахуванням логічної послідовності.

4. *Наочність*. Викладення матеріалу повинно супроводжуватися графіками, схемами, таблицями, на які є посилання у тексті.

Індивідуальна робота виконується за однією з чотирьох запропонованих тем:

1. Комплексна фінансова діагностика діяльності підприємства.

Ця тема виконується як приклад внутрішньої діагностики, яка виконується співробітником підприємства, що досліджується. Ціллю такої діагностики є пошук слабких та сильних сторін діяльності підприємства, а також обґрунтування на їх основі можливих шляхів удосконалення діяльності підприємства.

Загальний висновок за цією темою роботи виконується з використанням SWOT-діагностики.

2. Фінансова діагностика діяльності підприємства, що планує диверсифікувати свою діяльність.

Ця тема виконується як приклад внутрішньої діагностики, яка виконується співробітником підприємства, що досліджується. Ціллю такої діагностики є обґрунтування можливості для підприємства розпочати новий напрямок роботи за допомогою власних або позикових коштів.

Загальний висновок за цією темою роботи виконується у вигляді аналітичної записки для керівника підприємства про можливість використання власних коштів або необхідність і можливість залучення позикових коштів для початку нового напрямку роботи.

3. Фінансова діагностика діяльності підприємства-клієнта банку.

Ця тема виконується як приклад зовнішньої діагностики, яка виконується співробітником кредитного відділу банку, який відповідає за розробку кредитної угоди з підприємством, що досліджується. Ціллю такої діагностики є обґрунтування можливості отримання короткотермінового банківського кредиту для підприємства.

Загальний висновок за цією темою роботи виконується у вигляді проекту рішення кредитної ради банку про можливість отримання кредиту цим підприємством.

4. Фінансова діагностика діяльності підприємства-клієнта страхової компанії.

Ця тема виконується як приклад зовнішньої діагностики, яка виконується співробітником страхової компанії, яка страхує майно підприємства, що досліджується.

джується. Ціллю такої діагностики є обґрунтування доцільності страхування основних фондів цього підприємства, зважаючи на їх ліквідність та ефективність їх використання.

Загальний висновок за цією темою роботи виконується у вигляді проекту рішення страхової ради компанії про можливість страхування майна цього підприємства.

Комплексна робота складається зі вступу, вихідних даних та окремих розділів, в яких викладаються окремі напрямки діагностики, загальних висновків та списку літератури.

У вступі до роботи необхідно дати коротку характеристику підприємства, що досліджується. Така характеристика повинна включати:

- дату заснування організації;
- форму власності;
- основні напрями діяльності.

Вихідні дані – це основна фінансова звітність (Форма №1 “Баланс“ та Форма №2 “Звіт про фінансові результати”) підприємства, що досліджується, за період, не менше ніж три роки.

В роботі студенти виконують діагностику підприємства в такій послідовності:

1. Діагностика майна і ринкової цінності підприємства (експрес-діагностика діяльності підприємства; діагностика структури майна та джерел його фінансування).

2. Управлінська діагностика (діагностика фінансових результатів; операційна діагностика).

3. Фінансова діагностика (діагностика рентабельності; діагностика ліквідності; діагностика структури капіталу; діагностика ділової активності; діагностика грошових потоків).

4. Діагностика виробничого потенціалу підприємства (діагностика оборотності капіталу).

5. Діагностика економічної безпеки підприємства (діагностика фінансової стійкості; оцінка імовірності настання банкрутства; прогнозування діяльності підприємства за допомогою матриці фінансової стратегії)

6. Діагностика стратегічного протистояння (SWOT-аналіз діяльності підприємства)

Кожний з напрямків діагностики оформлюється у вигляді окремого розділу індивідуальної роботи. Всі розділи (окрім шостого) повинні мати таку структуру:

- коротка характеристика змісту діагностики, що виконується;
- розрахунки у вигляді таблиці;
- графік динаміки показників, що досліджуються;
- висновки за результатами діагностики;
- шляхи подолання негативного стану (якщо в ході діагностики був отриманий негативний результат).

У розділі 6 (висновках) необхідно сформулювати загальну оцінку фінансового стану підприємства, що досліджується, визначити його інвестиційну привабливість та перспективи діяльності на ринку.

1. ДІАГНОСТИКА МАЙНА І РИНКОВОЇ ЦІННОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Експрес-діагностика діяльності підприємства

Метою експрес-діагностики є формулювання швидких висновків щодо діяльності підприємства, користуючись лише даними форми №1 «Баланс підприємства», адже фінансовий стан підприємства значною мірою залежить саме від динаміки його активів і пасивів.

Відображення результатів розрахунків експрес-діагностики активів і пасивів доцільно надавати у формі, відображеній в табл. 1 та табл. 2, відповідно. Рекомендується надавати результати за кожен рік в окремій таблиці. Висновки слід робити як по кожному року, так і за досліджуваний період взагалі.

Таблиця 1- Діагностика активу балансу за ____ р.

Елемент балансу	Формула для розрахунку показників	Абсолютні величини, тис. грн.		Питома вага, %		Зміни за період			
		На початок періоду	На кінець періоду	На початок періоду	На кінець періоду	В абсолютних величинах, тис. грн.	У питомій вазі, %	У % до величин на початок періоду	У % до зміни підсумку балансу
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Необоротні активи, А1	Ряд. 080								
1.1. Нематеріальні активи	Ряд. 010								
1.2. Основні засоби	Ряд. 020+030+070								
1.3. Довгострокові фінансові інвестиції	Ряд. 040+045								
1.4. Довгострокова дебіторська заборгованість	Ряд. 050+060								
2. Оборотні активи, А2	Ряд. 260								
2.1. Запаси	Сума ряд. 100...140								
2.2. Чиста дебіторська заборгованість	Сума ряд. 150...210								
2.3. Поточні фінансові інвестиції	Ряд. 220								
2.4. Грошові кошти	Сума ряд. 230...250								
3. Витрати майбутніх періодів, А3	Ряд. 270								
БАЛАНС, А1+А2+А3	Ряд. 280								

Порядок розрахунків показників у таблиці 1 та 2

		з відповідного балансу	з відповідного балансу	ст. 5 = ст. 3/підсумок балансу по 3 ст.	ст. 6 = ст. 4/підсумок балансу по 4 ст.	ст. 7 = ст. 4-ст. 3	ст. 8 = ст. 6-ст. 5	ст. 9 = ст.7/ст.3	ст. 10 = ст. 7/підсумок балансу по 7 ст.
--	--	------------------------	------------------------	---	---	---------------------	---------------------	-------------------	--

Таблиця 2 - Діагностика пасиву балансу за _____ р.

Елемент балансу	Формула для розрахунку показників	Абсолютні величини, тис. грн.		Питома вага, %		Зміни за період			
		На початок періоду	На кінець періоду	На початок періоду	На кінець періоду	В абсолютних величинах, тис. грн.	У питомій вазі, %	У % до величин на початок періоду	У % до зміни підсумку балансу
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Власний капітал, П1	Ряд. 380								
1.1. Статутний (пайовий капітал)	Ряд. 300 +310 + +360 +370								
1.2. Додатковий капітал	Ряд. 320+330								
1.3. Резервний капітал	Ряд. 340								
1.4. Нерозподілений прибуток	Ряд. 350								
2. Забезпечення майбутніх витрат і платежів, П2	Ряд. 430								
3. Довгострокові зобов'язання, П3	Ряд. 480								
4. Поточні зобов'язання, П4	Ряд. 620								
4.1. Короткострокові кредити	Ряд. 500+510								
4.2. Кредиторська заборгованість	Сума ряд. 520...610								
5. Доходи майбутніх періодів, П5	Ряд. 630								
БАЛАНС	Ряд. 640								

Оцінка змін активів і пасивів підприємства виконується за допомогою вертикальної і горизонтальної діагностики.

У вертикальній діагностиці визначається частка кожного елементу активу або пасиву в підсумку балансу на певний момент часу. За її допомогою оцінюється структура коштів підприємства, а також джерел їх формування у відсотках (стовпчики 5 та 6 табл. 1 і табл. 2).

Горизонтальна діагностика дозволяє визначити темпи зміни окремих показників балансу (стовпчики 9 та 10 табл. 1 і табл. 2).

Під час виконання вертикальної діагностики активу балансу (табл. 1) основну увагу треба звернути на питому вагу необоротних і оборотних активів підприємства. Зменшення питомої ваги необоротних активів підприємства свідчить про те, що підприємство намагається отримати позитивний фінансовий результат в короткостроковому періоді, оскільки прибуток формується саме за результатами руху оборотних активів за етапами відтворювального циклу. Зменшення питомої ваги оборотних активів на користь основних однозначно буде свідчити про намагання підприємства забезпечити потенціал майбутнього прибутку, оскільки збільшення обсягу виробництва, а відповідно й прибутку, можливе лише за рахунок збільшення потужностей виробництва.

Під час виконання вертикальної діагностики пасиву балансу (табл. 2) основну увагу треба звернути на зміну питомої ваги власного і позикового капіталу підприємства. Зменшення питомої ваги власного капіталу підприємства свідчить про те, що підприємство зазнає непокритих збитків або відбувається зменшення статутного фонду. За часткою власний капітал повинний бути більшим від позикового капіталу, цим забезпечується його платоспроможність і фінансова стійкість. Зменшення питомої ваги власних коштів на користь короткотермінових зобов'язань однозначно буде свідчити про збільшення фінансової залежності підприємства. Результати вертикальної діагностики слід проілюструвати кільцевими або стовпчиковими діаграмами (див. рис. 1).

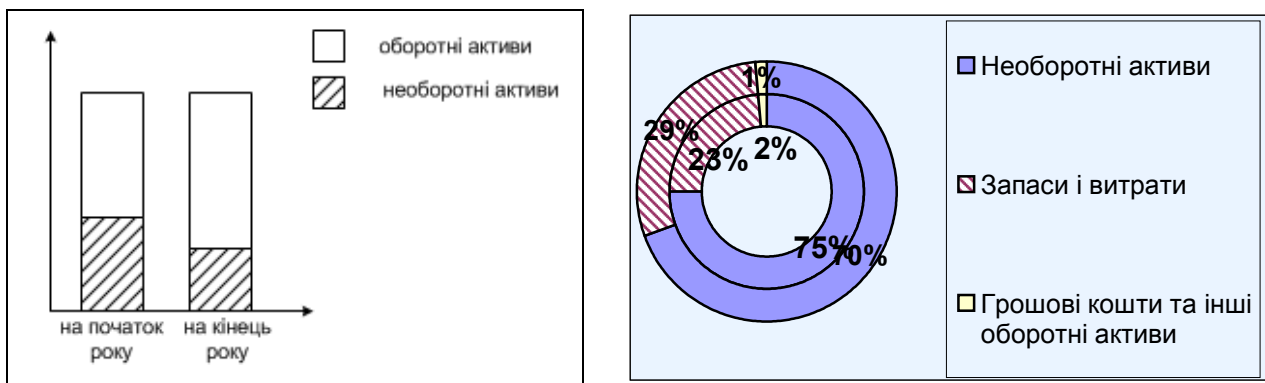

Рис. 1. Діаграми структури активу балансу

За результатами горизонтальної діагностики пасиву слід звернути увагу на зміну величини кожного елемента балансу у відсотках на початок періоду (9 стовпчик). Також слід звернути увагу на динаміку результатів, відображених у 10-му стовпчику: вплив зміни кожного елемента балансу на динаміку підсумку балансу. За позитивних тенденцій розвитку підприємства загальна сума пасивів (табл. 2) повинна збільшуватися за рахунок власного капіталу. Збільшення загальної суми за рахунок короткострокових заборгованостей свідчить про зростання фінансової залежності підприємства.

2.2. Діагностика структури майна та джерел його фінансування

Метою цього виду діагностики є визначення джерел фінансування різних видів активів. Для цього всі активи та пасиви підприємства слід агрегувати так, як це наведено у табл.3.

Таблиця 3 - Діагностика структури майна і його джерел (тис. грн.)

Показники	Джерело інформації Форма 1	рік		рік		рік	
		На початок періоду	На кінець періоду	На початок періоду	На кінець періоду	На початок періоду	На кінець періоду
Необоротні активи	Ряд 080 + Ряд. 270						
Запаси й витрати	Сума ряд. 100...140						
інші оборотні активи	Сума ряд. 150...260						
Власні кошти	Ряд. 380+ ряд. 430+ ряд. 630						
Довгострокові позикові кошти	Ряд. 480						
Короткострокові позикові кошти	Ряд. 620						

Далі за цими даними по кожному році слід зробити схему, в якій можна визначити джерела фінансування. Приклад такої схеми наведено на рис. 2.

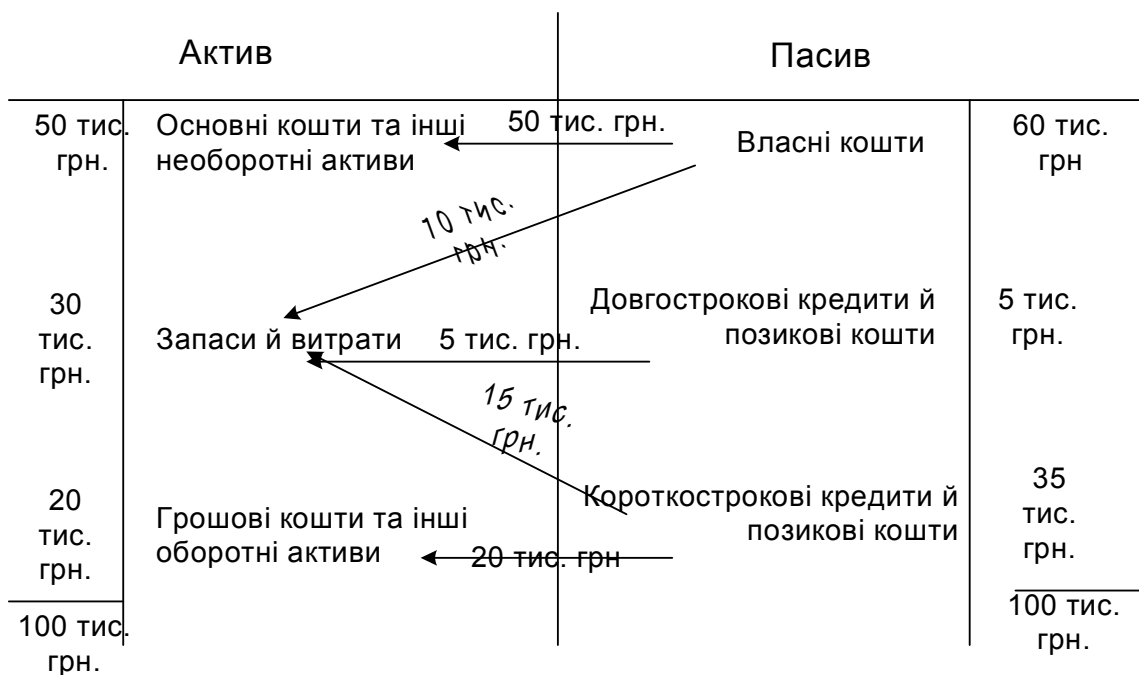

Рис. 2. Діагностика структури майна і його джерел

2. УПРАВЛІНСЬКА ДІАГНОСТИКА

2.1. Діагностика фінансових результатів

Діагностика фінансових результатів здійснюється з використанням показників виручки (сукупна та чиста) і прибутку (валовий, операційний, до оподаткування, чистий). Джерела інформації та форму для представлення наведено у табл. 4.

Таблиця 4 - Діагностика фінансових результатів (тис. грн..)

Показники	Умовні позначки	Джерело інформації	___ рік (тис.грн.)	___ рік (тис.грн.)	___ рік (тис.грн.)
1. Виручка (дохід) від реалізації продукції (робіт, послуг)	В	Ф №2 Ряд. 010			
2. Чиста виручка (чистий дохід) від реалізації	ЧВ	Ф №2 Ряд. 035			
3. Валовий прибуток (або збиток)	ВП	Ф №2 Ряд. 050 (або ряд. 055)			
4. Операційний прибуток (або збиток)	ОП	Ф №2 Ряд. 100 (або ряд. 105)			
5. Прибуток до оподаткування (або збиток)	ПО	Ф №2 Ряд. 170 (або ряд. 175)			
6. Чистий прибуток (або збиток)	ЧП	Ф №2 Ряд. 220 (або ряд. 225)			

За даними табл. 4 найбільший інтерес викликають тенденції зміни чистої виручки і чистого прибутку. Ці показники визначають, відповідно, суму коштів, отриману від основної діяльності підприємства, та суму, що залишилася на підприємстві після списання витрат та здійснення податкових платежів. У результаті діагностики слід визначити характерну тенденцію динаміки вказаних показників. Можна визначити чотири основні тенденції:

1. Чиста виручка зростає, а чистий прибуток зменшується (див. рис. 3).

Така тенденція характеризує негативну роботу підприємства і свідчить про зростання собівартості продукції за розглянутий період.

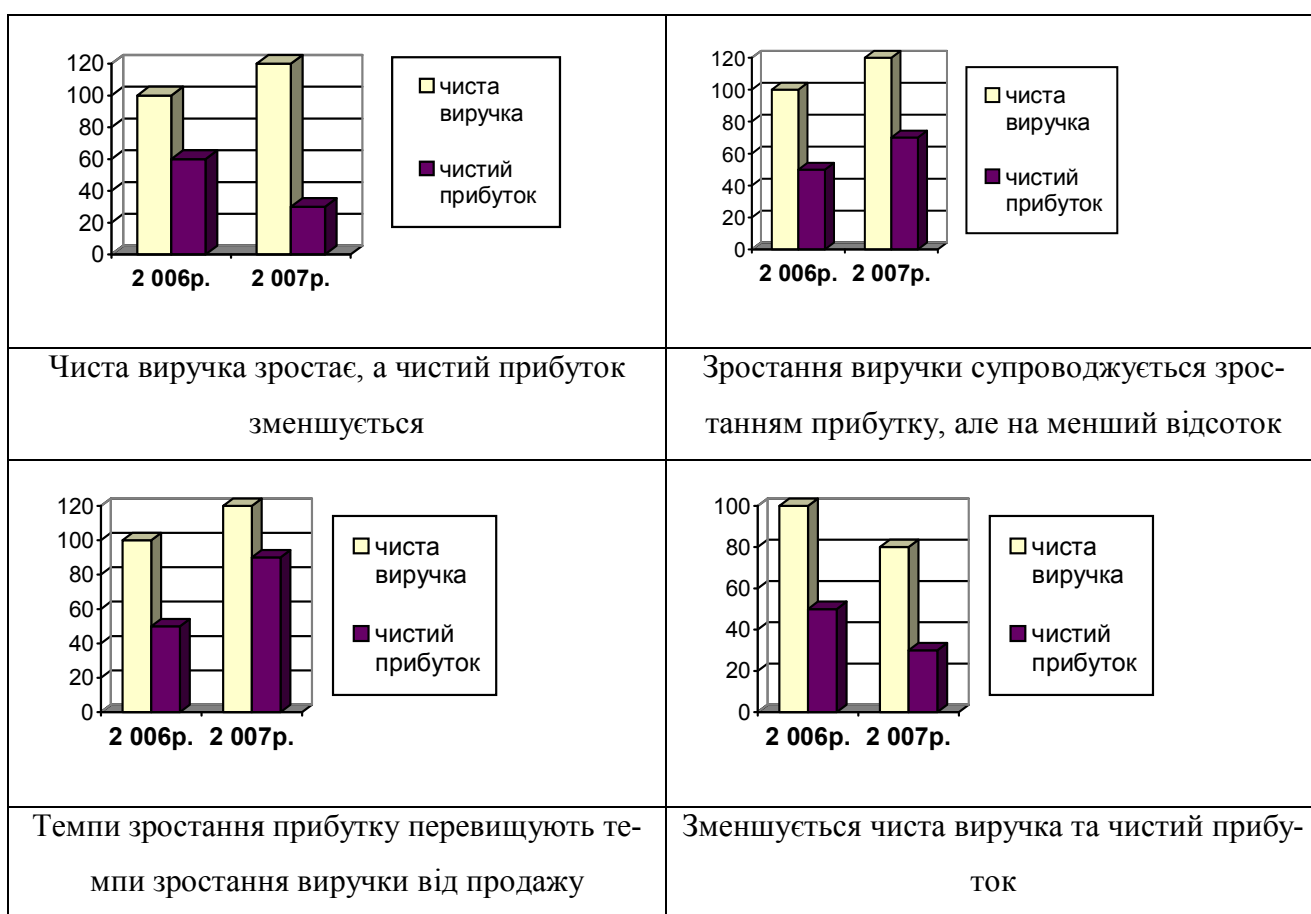

Рис. 3. Співвідношення прибутку та виручки від продажів

2. Зростання виручки супроводжується зростанням прибутку, але на менший відсоток (див. рис. 3). Така тенденція є позитивною в розвитку підприємства і свідчить про те, що підприємство отримує досить стабільний прибуток. Незначне відставання зростання прибутку від зростання виручки може бути пов'язане з накопиченням попередніх боргів або незначним підвищенням собівартості продукції.

3. Темпи зростання прибутку перевищують темпи зростання виручки від продажу (див. рис. 3). Така тенденція може мати місце внаслідок зростання віддачі від впровадження нових технологій або використання більш дешевих сировини, матеріалів, енергії, що дозволяє зменшити собівартість.

4. Зменшується чиста виручка та чистий прибуток (див. рис. 3). Ця тенденція є негативною, оскільки зменшення збуту (зменшення чистої виручки) супроводжується зменшенням фінансового результату аж до збитку.

2.2. Операційна діагностика

Метою операційної діагностики є визначення суми прибутку, отриманого підприємством від основної діяльності, оскільки чистий прибуток у Формі 2 є сукупним результатом основної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства. В основу операційної діагностики покладено:

- розподіл витрат на постійні та змінні, прямі та непрямі;
- порівняння витрат з доходами від продажу;
- знаходження точки (порогу) рентабельності, точки беззбитковості, запасу фінансової міцності та операційного важеля.

Точкою рентабельності (порогом рентабельності, або критичним обсягом виробництва) за визначений період часу називається такий обсяг виробництва (реалізації продукції), при досягненні якого підприємство ще не має прибутку, але вже й не зазнає збитків. З економічної точки зору – це мінімальна сума виручки від реалізації, яка повністю покриває всі витрати (як змінні, так і постійні). У точці беззбитковості виручка від продажу покриває лише прямі змінні та постійні витрати.

Для визначення темпів зростання прибутку підприємства використовується показник – коефіцієнт операційного леверіджу (важеля). Він показує, на скільки відсотків зміниться балансовий прибуток при збільшенні чистого доходу на один відсоток. Показники для дослідження та методи їх розрахунку наведено у табл. 5. Результати операційної діагностики необхідно проілюструвати за допомогою графіка порогу рентабельності та порогу беззбитковості, як це показано на рис. 4.

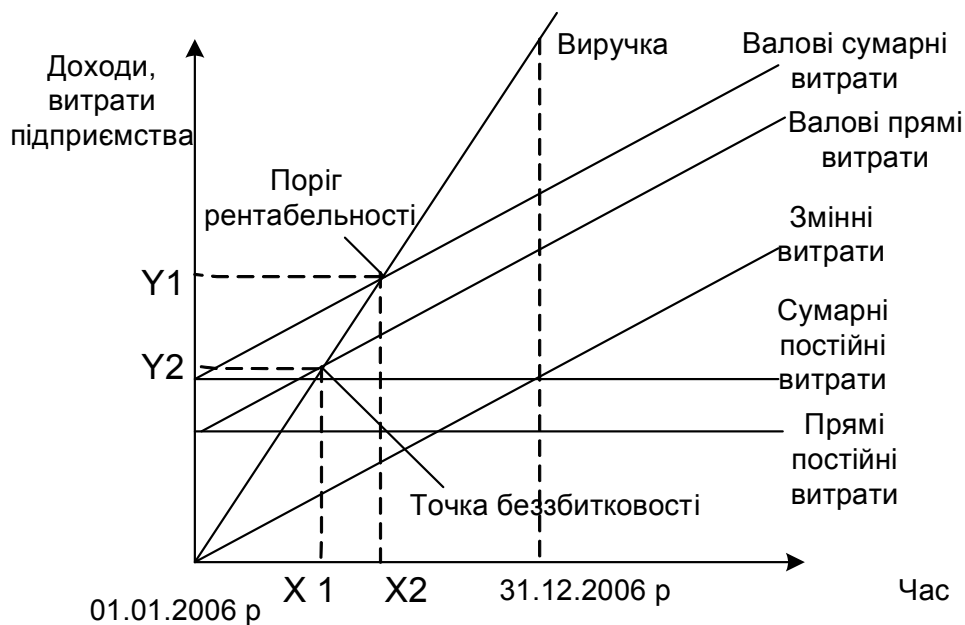

Рис. 4. Поріг беззбитковості та поріг рентабельності

Таблиця 5 - Планування показників операційної діяльності

Показники	Джерело інформації	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік
1. Чиста виручка від реалізації, тис. грн.	Ф2 ряд. 035			
2. Змінні витрати, тис. грн.	Ф2 сума ряд. 230...250			
3. Валова маржа, тис. грн.	1*-2*			
4. Прямі постійні витрати, тис. грн.	Ф2 ряд. 260 + ряд. 270			
5. Проміжна маржа, тис. грн.	3*-4*			
6. Точка беззбитковості (Y2), тис. грн.	4*:(1-2*:1*)			
7. Непрямі постійні витрати, тис. грн.	Ф2 сума ряд. 070...090			
8. Сумарні постійні витрати, тис. грн.	4*+8*			
9. Поріг рентабельності (Y1), тис. грн.	8*:(1-2*:1*)			
10. Прибуток (збитки) від основної діяльності до оподаткування, тис. грн.	1*-9*			
11. Коефіцієнт операційного важеля, %	3*:10*			

Примітка: Цифри з зірочками вказують номери рядків з табл. 5

При цьому слід зауважити, що прибуток до оподаткування, отриманий за цими розрахунками, відрізнятиметься від того, що розраховується у Формі 2,

оскільки в цьому випадку визначається лише та частина прибутку, що була отримана за рахунок основної діяльності.

Також прибуток до оподаткування, а далі і чистий прибуток від операційної діяльності може бути розрахований за допомогою схеми, наведеної на рис. 5.

1. Виручка від реалізації продукції (валовий доход) (Ряд. 010 Ф2)		
2. Чистий доход (Ряд. 035 Ф2)		Податки, що включаються в ціну
3. Валова маржа		Змінні витрати (Ф2 сума ряд. 230...250)
4. Проміжна маржа		Прямі постійні витрати Ф2 ряд. 260 + ряд. 270
4. Прибуток (збитки) від основної діяльності до оподаткування	Непрямі постійні витрати Ф2 сума ряд. 070...090	
6. Чистий прибуток	Податок на прибуток ряд. 180	
7. Чистий прибуток		

Рис. 5. Розподіл виручки та формування чистого прибутку від основної діяльності

В роботі слід довести суму прибутку від основної діяльності за допомогою схем, зображених на рис. 4 та 5 для кожного з періодів, що досліджується.

3. ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА

Для виконання розрахунків показників рентабельності, ліквідності, структури капіталу необхідно поєднати дані з балансу (на початок і на кінець року) з даними форми 2 (за один рік). Для цього з Форми 1 “Баланс підприємства” використовують середньорічні дані. Їх обчислюють як середнє арифметичне даних з балансу, взятих за початок та кінець року. Для спрощення подальших розрахунків ці показники варто звести у єдину таблицю. Порядок розрахунку цих показників наведено у табл. 6.

Таблиця 6 - Таблиця для проміжних розрахунків

Умовні позначки	Джерело інформації	Назва показника	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік
Пбср	Ряд. 280 ср	Середня вартість активів			
П1ср+ +П2ср+П5 ср	Ряд. (380+430+ +630) ср	Середня вартість власного капіталу			
П3 ср	Ряд. 480 ср	Середня вартість довгострокового кредиту			
П4 ср	Ряд. 620 ср	Розрахунки та інші короткострокові пасиви			
А1 ср	Ряд. 080 ср	Середня вартість основних коштів і інших необоротних активів			
А2ср+ +А3 ср	Ряд. (260+270) ср	Середня вартість оборотних активів			
Зап ср	Сума ряд. (100...140) ср	Середня величина виробничих запасів			
ГК ср	Сума ряд. (150...240)ср (криме *)	Середня величина грошових коштів і дебіторської заборгованості			
ДЗср	Сума ряд. (150...210) ср	Середня величина дебіторської заборгованості			
ГПср	Ряд. 130 ср	Середні запаси готової продукції			
КрЗср	Сума ряд. (520...610) ср	Середня величина кредиторської заборгованості			
Анл ср.	Ряд. (230+240) ср	Найбільш ліквідні активи			
СФ ср	Ряд. 300 ср.	Статутний фонд			

3.1. Діагностика рентабельності

Рентабельність (R) – це здатність отримувати прибуток від будь-яких видів діяльності або від активів підприємства. Вона має такий вигляд:

$$R = \frac{Pr}{Xcp} \cdot 100\%, \quad (3.1)$$

Xcp – середнє значення відповідної статті активу;

Pr - прибуток або збиток), отриманий від основної виробничої (операційної) діяльності.

Для розрахунку показників рентабельності у числівнику формули використовується фінансовий результат (прибуток або збиток), отриманий від осно-

вної виробничої (операційної) діяльності. Цей прибуток відрізняється від прибутку до оподаткування тим, що не містить у собі результатів, отриманих від фінансових (спекулятивних) угод, прибутку від реалізації майна.

Виділяють сім основних показників рентабельності:

1. Коефіцієнт рентабельності продажу показує здатність підприємства одержувати прибуток від продажу товарів і послуг і визначає, скільки прибутку або збитку припадає на одиницю реалізованої продукції. Збільшення рентабельності продажу свідчить про зростання попиту на продукцію, а її зменшення – про зниження попиту.

2. Коефіцієнт рентабельності всього капіталу показує ефективність використання всього майна підприємства і визначає, скільки прибутку або збитку припадає на одиницю коштів, вкладених у майно підприємства. Для поглибленої діагностики необхідно зміну даного коефіцієнта порівняти зі зміною коефіцієнта рентабельності продажу. Одночасне збільшення обох коефіцієнтів свідчить про зростання попиту, а зменшення – про зниження попиту на продукцію підприємства. Якщо коефіцієнт рентабельності продажу знижується, а коефіцієнт рентабельності всього капіталу зростає, то це свідчить про перенанакопичення активів. Як правило, таке підприємство має в структурі велику питому вагу основних фондів, які дають невисоку віддачу в поточному періоді. Якщо коефіцієнт рентабельності продажу зростає, а коефіцієнт рентабельності всього капіталу знижується, то це може свідчити про скорочення активів.

3. Коефіцієнт рентабельності необоротних активів відображає ефективність використання переважно основних засобів підприємства. Підвищення даного коефіцієнта може свідчити про інтенсивний шлях розвитку підприємства, наприклад, про підвищення віддачі від кожної одиниці устаткування. Тенденція до зменшення коефіцієнта свідчить про: екстенсивний шлях розвитку підприємства, наприклад, збільшення кількості устаткування; або зменшення віддачі від одиниці устаткування (падіння виробництва) при зменшенні прибутку.

4. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу відображає ефективність вкладення власного капіталу у різні види активів. Чим більше значення

цього коефіцієнту, тим більше оборотних активів (тих, що швидко дають результат) придбано за рахунок власних коштів. Зростання цього коефіцієнта для акціонерних товариств може вплинути на підвищення вартості акцій підприємства на вторинному фондовому ринку.

5. Коефіцієнт рентабельності оборотного капіталу відображає ефективність використання оборотного капіталу. Збільшення цього коефіцієнта може свідчити про зниження невиробничих витрат (браку) в готовій продукції, більший обсяг виробництва готової продукції з одиниці сировини, матеріалів, енергії.

6. Коефіцієнт чистої рентабельності власних коштів. Для розрахунку цього показника використовується чистий прибуток, отриманий від виробничої, фінансової й інвестиційної діяльності підприємства. Він вказує на узагальнений результат ефективності діяльності підприємства у трьох сферах: виробничій, фінансовій й інвестиційній. Як правило, абсолютне значення даного коефіцієнта нижче, ніж рентабельність власного капіталу.

7. Коефіцієнт чистої рентабельності акціонерного капіталу вказує, на який розмір дивідендів можуть розраховувати акціонери на 1 грн. вкладених коштів. За величиною цього коефіцієнта можна робити висновки про потенційний рівень фінансової довіри до підприємства.

Порядок розрахунку і характеристика показників фінансових результатів наведені в табл. 7. Для розшифровки формули розрахунку дані беруться з табл. 4 та 6.

Таблиця 7 - Діагностика рентабельності

Показник	Формула для розрахунку	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік
1. Коефіцієнт рентабельності продажу	ОП / ЧВ			
2. Коефіцієнт рентабельності всього капіталу підприємства	ОП / ПБср			
3. Коефіцієнт рентабельності необоротних активів	ОП / А1ср			
4. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	ОП / (П1ср+ +П2ср+ П5ср)			
5. Коефіцієнт рентабельності оборотного капіталу	ОП / (А2ср+ +А3ср)			
6. Коефіцієнт чистої рентабельності власних коштів	ЧП / (П1ср+ +П2ср+П5ср)			
7. Коефіцієнт чистої рентабельності акціонерного капіталу	ЧП/ (СФ ср)			

3.2. Діагностика ліквідності

Ліквідність підприємства – це здатність господарського суб'єкта погашати свою заборгованість. Ліквідність активів – здатність активів швидко перетворюватися на гроші. З огляду на це, здійснюють діагностику ліквідності балансу й діагностику коефіцієнтів і показників ліквідності (чистий оборотний капітал, поточні фінансові потреби).

Ліквідність балансу – це ступінь покриття платіжних зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких в грошові кошти відповідає строку погашення зобов'язань. **Вона** вказує на можливість своєчасної виплати короткострокових і довгострокових зобов'язань за рахунок реалізації частини активів підприємства. Для проведення діагностики ліквідності балансу необхідно співставити агреговані статті по активу за ліквідністю з відповідними зобов'язаннями по пасиву за строком погашення. При цьому активи групуються за ступенем їх ліквідності и розташовуються в порядку її зменшення, а зобов'язання – за термінами їх погашення і розташовуються в порядку збільшення термінів до сплати. На основі цих розрахунків можна виділити типи балансів, які наведені на рис. 6. Методика групування активів та пасивів наведена в табл. 8.

Абсолютно ліквідний баланс	Ліквідний баланс	Неліквідний баланс	Абсолютно неліквідний	Відносно неліквідний баланс
$А_{нл} \geq П_{нт}$	$А_{нл} \geq П_{нт}$	$А_{нл} \geq П_{нт}$	$А_{нл} < П_{нт}$	$А_{нл} < П_{нт}$
$А_{шр} \geq П_{кз}$	$А_{шр} > П_{кз}$	$А_{шр} < П_{кз}$	$А_{шр} < П_{кз}$	$А_{шр} > П_{кз}$
$А_{пр} \geq П_{дз}$	$А_{пр} < П_{дз}$	$А_{пр} < П_{дз}$	$А_{пр} \gg П_{дз}$	$А_{пр} > П_{дз}$
$А_{вр} < П_{п}$	$А_{вр} < П_{п}$	$А_{вр} \gg П_{п}$	$А_{вр} \gg П_{п}$	$А_{вр} < П_{п}$

Рис. 6. Визначення типу балансу

Таблиця 8 - Діагностика ліквідності балансу

(тис. грн.)

Складові активи і їх умовні позначки	Джерело інформації	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік	Складові пасиви і їх умовні позначки	Джерело інформації	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік
1. Найбільш ліквідні активи (Анл)	Сума ряд. (220...250) ср.				1. Найбільш термінові зобов'язання (Пнт)	Сума ряд. (520...610) ср.			
2. Активи, які швидко реалізуються (Ашр)	Сума ряд. (150...210) ср.				2. Короткострокові пасиви (Пкз)	Ряд. (500+510) ср.			
3. Активи, які повільно реалізуються (Апр)	Сума ряд. (100...140) ср.				3. Довгострокові пасиви (Пдз)	Ряд. 480 ср.			
4. Активи, які важко реалізуються (Авр)	Ряд. (080+270) ср.				4. Постійні пасиви (Пп)	Ряд. (380+430+630) ср.			

Коефіцієнти і показники ліквідності дозволяють визначити здатність підприємства сплачувати за своїми короткостроковими зобов'язаннями протягом звітного періоду.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яку частину заборгованості підприємство може погасити за рахунок наявних коштів. Нормоване значення коефіцієнта повинне бути $>25\%$. Тобто за рахунок наявних грошових коштів організація повинна погасити хоча б 25% заборгованості.

Коефіцієнт фінансової ліквідності відображає платіжні можливості підприємства за умови своєчасних платежів з боку дебіторів. Таким чином, дебіторська заборгованість підприємства разом з наявними в його розпорядженні грошовими коштами повинна дорівнювати кредиторській заборгованості. У цьому випадку підприємство може сплатити за зобов'язаннями у досить короткий термін.

Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття, коефіцієнт платоспроможності; коефіцієнт ліквідності оборотного капіталу) вказує на платіжні можливості підприємства за умови не лише своєчасних розрахунків і сприятливої реалізації готової продукції, але і продажу в разі потреби частини матеріалізованих оборотних коштів (запасів товарно-матеріальних цінностей, готової продукції). Оптимальним вважається таке співвідношення, коли весь оборотний капітал підприємства удвічі перевищує обсяг короткострокової заборгованості.

Чистий оборотний капітал (власні оборотні кошти) – величина оборотних коштів підприємства, які воно може направити на виробничі потреби без загрози невиконання фінансових зобов'язань. Чистий оборотний капітал необхідний підприємству для підтримки нормального виробничого циклу, оскільки перевищення величини оборотних коштів над кредиторською заборгованістю означає, що підприємство може не тільки вчасно погасити свою кредиторську заборгованість, але і має власні кошти та довгострокові пасиви для фінансування частини оборотних активів, перш за все запасів.

Поточні фінансові потреби показують, який обсяг коштів додатково

необхідно залучити в формі короткострокового кредиту для фінансування оборотного капіталу підприємства. Чим більше значення поточних фінансових потреб, тим більше коштів необхідно додатково залучати підприємству. Від'ємні значення поточних фінансових потреб також небажані для підприємства. Вони свідчать про надлишок незадіяних у виробництві оборотних коштів підприємства, в результаті чого знижується його рентабельність. Для досягнення максимального ефекту підприємство повинне прагнути до зведення поточних фінансових потреб до обсягу чистого оборотного капіталу.

Порядок розрахунку вищевказаних показників наведено у табл. 9.

Таблиця 9 - Коефіцієнти та показники ліквідності

Назва показника	Джерело інформації	Нормативне значення	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Анл ср. /П4 ср.	> 0,25		
2. Коефіцієнт термінової ліквідності	(Анл+ДЗ) ср. / П4 ср.	> 1		
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	А2 ср. /П4 ср.	> 2		
4. Власні оборотні кошти, тис. грн.	А2 ср. - П4 ср.	> 0		
5. Поточні фінансові потреби, тис. грн.	А2 ср. - П4 ср. - Анл ср.	< 0		

3.3 Діагностика структури капіталу

Показники структури капіталу характеризують співвідношення власних і позикових засобів на підприємстві. Тобто фактично вони показують ступінь захищеності інтересів кредиторів і інвесторів, які мають вкладення в компанію. Тому дані коефіцієнти називають ще коефіцієнтами платоспроможності підприємства. До них належать коефіцієнти автономії, фінансової залежності та забезпеченості власними джерелами.

Порядок розрахунку вищевказаних показників наведено у табл. 10.

Таблиця 10 - Коефіцієнти структури капіталу (тис. грн.)

Назва показника	Джерело інформації	Нормативне значення	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік
1. Коефіцієнт автономії	$(П1\text{ср.} + П2\text{ср.}) / ПБ\text{ср.}$	0,5		
2. Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів	$П4\text{ср.} / (П1\text{ср.} + П2\text{ср.})$	1		
3. Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат власними джерелами	$(П1\text{ср.} + П2\text{ср.} + П3\text{ср.} - А1\text{ср.}) / Зап\text{ср.}$	1		

Коефіцієнт автономії показує, яку частину коштів підприємства складають власні кошти. Оптимальним вважається випадок, коли власні кошти складають >50% підсумку балансу. Підвищення даного коефіцієнта свідчить про збільшення фінансової незалежності підприємства, зниження ризику фінансових ускладнень у майбутньому, підвищення гарантій погашення підприємством своїх зобов'язань.

Коефіцієнт фінансової залежності (співвідношення позикових і власних коштів) характеризує залежність компанії від зовнішніх позик. В оптимальному варіанті власні кошти повинні цілком покривати короткострокову фінансову заборгованість підприємства. Чим вищий даний коефіцієнт, тим більше позик у підприємства і тим вищий ступінь ризику, що може призвести до банкрутства. Високий рівень коефіцієнта фінансової залежності означає також потенційну можливість виникнення дефіциту коштів.

Коефіцієнт забезпеченості власними джерелами дозволяє визначити частку власних коштів, які направило підприємство на придбання оборотних активів. Якщо даний коефіцієнт більший від 1, то має місце надлишок власних коштів на підприємстві і їх можна направити на придбання оборотних активів, якщо даний коефіцієнт менший від 1, то власних коштів не вистачає навіть для придбання основних засобів та нематеріальних активів.

3.4. Діагностика грошових потоків

Для відстеження основних тенденцій фінансової роботи підприємства не-

обхідно визначити основні джерела надходжень коштів і напрямки їх використання. Сума надходжень грошових коштів від різних джерел фінансування діяльності підприємства називається *грошовим потоком*. Величина грошових потоків, які залишаються на підприємстві протягом фінансового року називається *чистим грошовим потоком (ЧГП)*. Відмінність ЧГП від величини прибутку обумовлена тим, що в фінансовому обліку при розрахунку прибутку статті витрат і надходжень відображаються на момент підписання угоди, в той же час реальні грошові кошти можуть надійти на рахунок підприємства через певний час.

При розрахунку ЧГП виділяють три його складових:

1. Результат виробничо-господарської діяльності. Для розрахунку цього потоку необхідно зробити наступні операції:

– Скорегувати чистий прибуток на видатки, що не потребують виплат коштів (наприклад, амортизація). Для цього, видатки за цей період варто додати до величини чистого прибутку.

– Виключити вплив прибутку й збитків, отриманих від не основної діяльності (продаж необоротних активів, цінних паперів).

– Скорегувати статті оборотних коштів по методу нарахування, тобто відняти із чистого прибутку збільшення коштів або додати зменшення, якщо таке мало місце.

– Скорегувати величину чистого прибутку на повернення або надходження коштів по кредиторській заборгованості.

2. Інвестиційна діяльність включає зміни у необоротних активах, а саме: покупка - продаж цінних паперів, будинків і споруд, торговельних марок, прав власності тощо.

3. Фінансова діяльність - включає зміни в зобов'язаннях підприємства і його власному капіталі. Сюди входить: одержання або погашення довгострокових і короткострокових зобов'язань і кредитів, суми, отримані від емісії акцій, виплата дивідендів.

Методика розрахунку наведена в табл. 11.

Таблиця 11 - Діагностика грошових потоків

	Умовні позначки	Джерело інформації й формула для розрахунку	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік
1. Виробничо-господарська діяльність					
чистий прибуток	ЧП	ЧП= ряд. 220 (ф№2)			
а) зміна амортизації	А	А = ряд. 032 на кін. періоду мінус ряд. 032 на поч. періоду (ф№1)			
б) зміна дебіторської заборгованості	ДЗ	ДЗ = сума ряд. 150...210 на кін. періоду мінус сума ряд. 150...210 на поч. періоду (ф№1)			
в) зміна виробничих запасів	Зап	Зап = сума ряд. 100...140+ряд.270 на кін. періоду мінус сума ряд. 100...140+ряд.270 на поч. періоду (ф№1)			
г) зміна заборгованості	КЗ	КЗ= сума ряд. 520...610 мінус сума ряд. 520...610 на поч. періоду (ф№1)			
д) продаж основних коштів і нематеріальних активів	По	По = ряд. 011+ряд.031 на кін. періоду мінус ряд. 011+ряд.031 на поч. періоду (ф№1)			
кошти від виробничо-господарської діяльності	ПХД	ПХД=ЧП+А - ДЗ - Зап+ КЗ+ По			
2. Інвестиційна діяльність					
а) придбання основних коштів	Ос	Ос = ряд. 031 на кін. періоду мінус ряд. 031 на поч. періоду (ф№1)			
б) придбання нематеріальних активів	На	На = ряд. 011 на кін. періоду мінус ряд. 011 на поч. періоду (ф№1)			
в) довгострокові фінансові вкладення	Дв	Дв = ряд. 040+045 на кін. періоду мінус ряд. 040+045 на поч. періоду (ф№1)			
кошти від інвестиційної діяльності	ІД	ІД = - Ос - На - Дв			
3. Фінансова діяльність					
а) одержання довгострокового кредиту банку	Дк	Дк = ряд. 480 на кін. періоду мінус ряд. 480 на поч. періоду (ф№1)			
б) зміна короткострокових фінансових вкладень	Кв	Кв = ряд. 220 на кін. періоду мінус ряд. 220 на поч. періоду (ф№1)			
в) зміна короткострокових кредитів	Кк	Кк= сума ряд. 500...510 на кін. періоду мінус сума ряд. 500...510 на поч. періоду (ф№1)			
г) емісія акцій	Еа	Ф. №2, ряд. 110			
д) виплата дивідендів	Вд	Ф. №2, ряд. 340×ряд. 310			
кошти від фінансової діяльності	ФД	ФД=Дк+Кв+Еа-Вд+Кк			
чиста зміна коштів за період	ЧДП	ЧДП=ПХД+ІД+ФД			

За результатами цієї діагностики слід :

- 1) зробити висновки щодо суми ЧГП,
- 2) визначити, який саме вид діяльності (виробнича, фінансова або інвестиційна) вплинула на отримання такої суми ЧГП,
- 3) порівняти суму ЧГП з обсягом чистого прибутку (збитку), отриманого підприємством (табл. 4) та зробити висновки щодо надходження грошових коштів на підприємство.

3.5. Діагностика ринкової активності

За допомогою діагностики ринкової активності визначається ступінь привабливості підприємства (заснованого у формі акціонерного товариства) для зовнішніх інвесторів. Найважливішим показником з погляду інвестиційної привабливості є прибутковість акцій. Адже сума прибутку, що приходиться на одну акцію, впливає на формування дивідендів і встановлення ціни акції на вторинному фондовому ринку (фондовій біржі). Показники для проведення такої діагностики наведені в табл. 12.

Таблиця 12 - Коефіцієнти ринкової активності

Найменування показників	Джерело інформації	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік	Величина за _____ рік
1. Ринкова ціна акції	Дані котирування			
2. Прибуток на акцію	Ф2 ряд. 320			
3. Балансова вартість акції	(П1+П2)ср. / Ф2 ряд. 300			
4. Відношення ринкової ціни й прибутку акцію	1:2			
5. Співвідношення ринкової й балансової вартості акції	1:3			
6. Частка сплачених дивідендів	Ф2 ряд. 300× ряд. 340/ Ф2 ряд. 220			

Даний вид діагностики передбачає формування висновків щодо:

- 1) порівняння оцінки підприємства зовнішнім середовищем (ринкова ціна акцій) та його менеджерами (балансова вартість акцій),
- 2) порівняння оцінки підприємства зовнішнім середовищем та його дійсними можливостями (прибуток на одну акцію),
- 3) визначення частки сплачених дивідендів у всій сумі чистого прибутку.

4. ДІАГНОСТИКА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА (ДІАГНОСТИКА ОБОРОТНОСТІ КАПІТАЛУ)

Оборотність капіталу – це його здатність повертатися в процесі кругообігу в грошову форму. При цьому існує об'єктивна закономірність: оборотний капітал (кошти, вкладені в матеріальні запаси, незавершене виробництво, дебіторську заборгованість) має коротший термін обігу в порівнянні з необоротним капіталом (кошти, вкладені в основні засоби та нематеріальні активи).

Основним джерелом отримання коштів для будь-якого підприємства є виручка від реалізації. Чим швидше (частіше) підприємство отримує суму виручки від реалізації, тим менше грошових коштів залучається до кругообігу.

Для оцінки оборотності використовують два показники: коефіцієнт оборотності та період обороту капіталу.

1. **Коефіцієнт оборотності** – показує, яке число повних оборотів здійснює за розглянутий період окремий елемент капіталу або весь капітал. Загальна формула для розрахунку має такий вигляд:

$$K_{об.} = \frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{X_{ср.}}, \quad (4.1)$$

де $X_{ср.}$ – середньорічна вартість елемента капіталу або всього капіталу.

2. **Період обороту** – визначає кількість днів, за які весь капітал чи окремий його елемент перетвориться в грошову форму.

$$T = \frac{365}{K_{об.}} = \frac{365 \cdot X_{ср.}}{\text{Чиста виручка від реалізації}}, \quad (4.2)$$

Показники оборотності дозволяють визначити, наскільки ефективно підприємство взаємодіє з зовнішнім середовищем (споживачами чи постачальниками продукції), тому їх ще називають показниками ділової активності або показниками виробничого потенціалу підприємства. Показники оборотності дозволяють виявити резерви для підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок скорочення термінів обігу окремих елементів капіталу.

В сучасних економічних умовах, що характеризуються значною тривалістю обігу коштів більш доречним є використання показника «період обороту»

через більшу його інформативність і простоту інтерпретації отриманих результатів.

Результати розрахунку системи показників оборотності будемо вести окремо для необоротного та оборотного капіталу через значну різницю у швидкості їх обігу. Показники, що характеризують обіг необоротного капіталу наведені в табл. 13.

Таблиця 13 - Показники оборотності капіталу (дні)

Найменування коефіцієнта	Джерело інформації	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік
1. Період обороту всього капіталу	$365 \times \text{ПБср.} / \text{ЧВ}$			
2. Період обороту основних засобів	$365 \times \text{A1ср.} / \text{ЧВ}$			
3. Період обороту власного капіталу	$365 \times (\text{П1} + \text{П2})\text{ср.} / \text{ЧВ}$			
4. Період обороту дебіторської заборгованості	$365 \times \text{ДЗ ср.} / \text{ЧВ}$			
5. Період обороту кредиторської заборгованості	$365 \times \text{КЗ ср.} / \text{ЧВ}$			

За результатами розрахунку показників, поданих в табл. 13, необхідно зробити наступні висновки:

1) Порівняти тенденцію зміни періоду обороту дебіторської і кредиторської заборгованості. Оптимальною є приблизна рівність цих періодів. Якщо більше значення періоду оборотності дебіторської заборгованості, то це свідчить про низький рівень платежів підприємству. Якщо більше значення періоду обороту кредиторської заборгованості, то це означає, що підприємство може мати труднощі зі своєчасними розрахунками зі своїми постачальниками.

2) Порівняти показники періоду обороту основного і власного капіталу і зробити висновок про обсяг фінансування основних засобів за рахунок власного капіталу.

Оскільки основним "носієм" прибутку підприємства є оборотний капітал, у індивідуальній роботі більш докладно необхідно дослідити періоди обороту кожного його окремого елемента. Методика такого розрахунку наведена в табл. 14. Під час діагностики оборотності оборотного капіталу необхідно звернути увагу на динаміку кожного елемента, визначити, які з них мають найбільший

термін обороту та зробити висновки щодо причин та наслідків затримки руху капіталу у цих елементах. За результатами розрахунків, наведених в табл. 14, необхідно побудувати графік, приклад якого наведено на рис. 9

Таблиця 14 - Період обороту оборотних коштів (дні)

Назва показника	Умовні позначення та формула для розрахунку	Величина на за ____ рік	Величина за ____ рік
1. Період обороту всіх оборотних коштів	$365 \times (A2_{\text{ср.}} + A3_{\text{ср.}}) / \text{ЧВ}$		
2. Період обороту запасів	$365 \times (\text{Ряд. 100})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		
3. Період обороту тварин на відгодівлі	$365 \times (\text{Ряд. 110})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		
4. Період обороту незавершеного виробництва	$365 \times (\text{Ряд. 120})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		
5. Період обороту готової продукції	$365 \times (\text{Ряд. 130})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		
6. Період обороту товарів	$365 \times (\text{Ряд. 140})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		
7. Період обороту дебіторської заборгованості	$365 \times \text{ДЗ ср.} / \text{ЧВ}$		
8. Період обороту грошових коштів	$365 \times (\text{сума ряд. 230...240})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		
9. Період обороту інших оборотних коштів	$365 \times (\text{Ряд. 260})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		
10. Період обороту витрат майбутніх періодів	$365 \times (\text{Ряд. 270})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		
11. Період обороту короткострокових фінансових вкладень	$365 \times (\text{Ряд. 220})_{\text{ср.}} / \text{ЧВ}$		

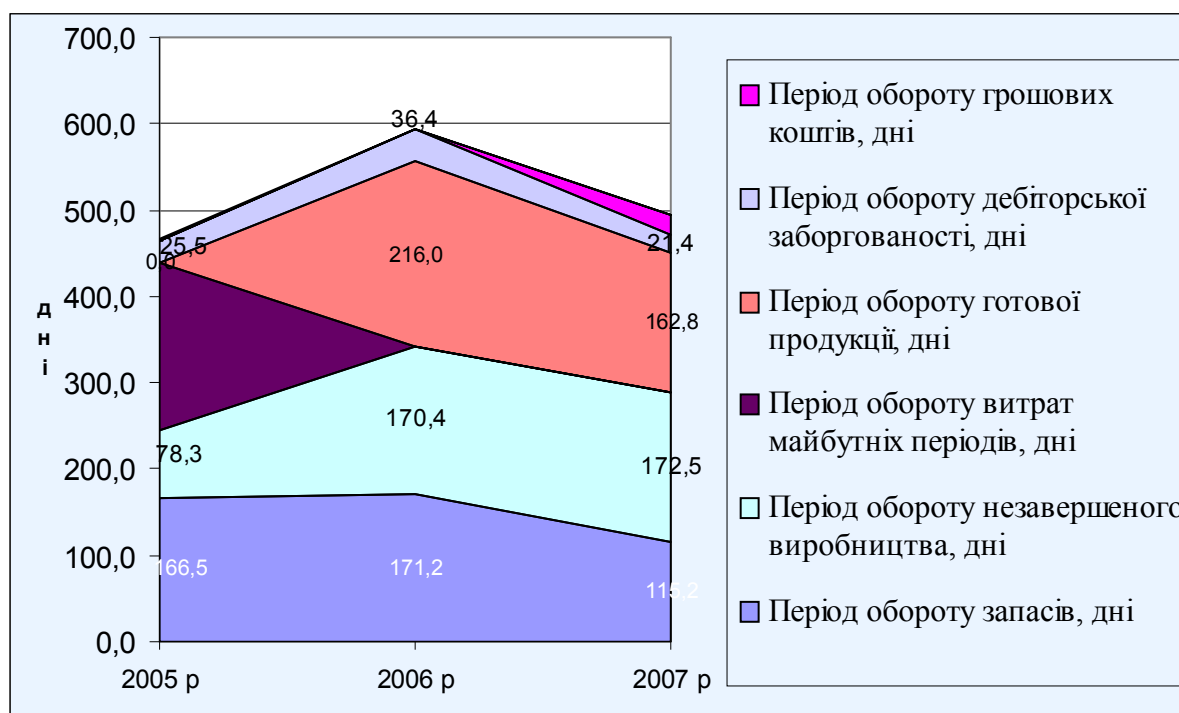

Рис. 7. Динаміка періоду обороту оборотного капіталу

5. ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Економічна безпека є складним економічним поняттям, що характеризує фінансову спроможність підприємства продовжити свою діяльність на ринку. На цей момент у світовій практиці існує три головні моделі визначення перспектив діяльності підприємства: визначення фінансової стійкості, оцінка імовірності настання банкрутства та складання матриці фінансової стратегії.

5.1. Діагностика фінансової стійкості

Методика заснована на визначенні надлишку чи нестачі коштів для формування запасів і витрат підприємства. Фактично, ця методика дозволяє визначати можливість забезпечення підприємства для початку наступного виробничого циклу.

Діагностика фінансової стійкості розраховується за станом на початок або кінець року. Виділяють чотири основних типи фінансової стійкості:

1) *Абсолютна стійкість підприємства* характеризується тим, що підприємство своєчасно виконує всі розрахунки, водночас у підприємства залишаються кошти для закупівлі необхідних ресурсів і початку наступного виробничого циклу. При цьому виробничі запаси (Зап) менше суми чистого оборотного капіталу (ЧОК) і короткострокових кредитів банку (КК):

$$\text{Зап} < \text{ЧОК} + \text{КК} \quad (5.1)$$

2) *Нормальна стійкість* характеризує можливість своєчасно розраховуватися із кредиторами, однак такому підприємству може не вистачити коштів для придбання всіх необхідних ресурсів для продовження виробництва. Такі підприємства змушені залучати кредити (товарні або банківські) для закупівлі сировини. При цьому виробничі запаси (Зап) дорівнюють суми чистого оборотного капіталу (ЧОК) і короткострокових кредитів банку (КК):

$$\text{Зап} = \text{ЧОК} + \text{КК} \quad (5.2)$$

3) *Нестійкий фінансовий стан* пов'язаний з порушенням платоспроможності. Для нього характерне залучення джерел тимчасово вільних коштів (Дтм) в оборот.

$$\text{Зап} < \text{ЧОК} + \text{КК} + \text{Дтм} \quad (5.3)$$

У зв'язку з причинами виникнення такого стану виділяють два види фінансової нестійкості:

а) *Нормальна фінансова нестійкість*. Для підприємства з нормальною фінансовою нестійкістю характерна тенденція до зниження всіх фінансових показників діяльності підприємства. Для виходу з такого становища слід здійснювати додаткову емісію або залучати зовнішні інвестиції.

б) *Ненормальна фінансова нестійкість* характерна для підприємств, які не можуть знайти свою ринкову нішу. У них спостерігається неузгоджена динаміка показників: частина показників має позитивну динаміку, а частина – негативну. Можливими варіантами виходу з такої ситуації є:

- диверсифікація виробництва (перепрофілювання);
- скорочення непрофільних чи збиткових підрозділів;
- виробництво продукції, на яку є достатній попит на ринку;
- активна рекламна діяльність;
- додаткове вивчення цільових споживачів.

Як правило, розв'язання проблем для таких підприємств зосереджено перш за все не у фінансовій, а у маркетинговій сфері діяльності.

Фінансова нестійкість вважається нормальною, якщо виконуються наступні умови:

– запаси сировини (С) плюс готова продукція (ГП) дорівнюють або перевищують суму короткострокових позикових коштів, що приймають участь у формуванні запасів (КПК);

$$C + ГП \geq КПК \quad (5.4)$$

– незавершене виробництво (НЗВ) плюс витрати майбутніх періодів (ВМП) дорівнюють або є менше суми чистого оборотного капіталу (ЧОК).

$$НЗВ + ВМП \leq ЧОК \quad (5.5)$$

Якщо ця умова не виконується, то має місце тенденція погіршення фінансового стану.

4) Кризовий фінансовий стан. Підприємство знаходиться на межі банкрутства. Для таких підприємств характерна майже повна відсутність прибутку

протягом тривалого періоду часу. Як правило, такі підприємства мають низьку ліквідність. Додаткове вкладення коштів у такі підприємства дає низьку віддачу.

$$\text{Зап} > \text{ЧОК} + \text{КК} + \text{Дтм} \quad (5.6)$$

На підставі розрахованих та наведених у табл. 15 даних визначається тип фінансової стійкості.

Таблиця 15 - Показники для оцінки фінансової стійкості

№	Найменування показника	Умовні позначення	Джерело інформації (Ф1)	На початок 1-ого періоду	На кінець 1-ого, початок 2-ого періоду	На кінець 2-ого, початок 3-ого періоду	На кінець 3-ого періоду
1	Запаси і витрати	Зап	Сума ряд. 100 ...140				
2	Власний оборотний капітал	ЧОК	A2-П4				
3	Короткострокові кредити банку	КК	Ряд. 500				
4	Сума ряд.2,3						
5	Тимчасово вільні джерела коштів	Дтм	Ряд. 340 + 430				
6	Сума ряд. 4,5						
7	Фінансовий стан						
8	Запаси сировини	С	Ряд. 100				
9	Готова продукція	ГП	Ряд. 130				
10	Сума ряд.8,9						
11	Короткострокові позикові кошти	КПК	Ряд. 620				
12	Незавершене виробництво	НЗВ	Ряд. 120				
13	Витрати майбутніх періодів	ВМП	Ряд. 270				
14	Сума ряд.12,13						
15	Вид фінансової нестійкості						

Розрахунок типу фінансової стійкості проводиться у рядках 1-6 табл. 15 за формулами (5.1), (5.5), (5.3) та (5.6). Якщо у якомусь періоді для підприємства властивий *нестійкий фінансовий стан*, то розрахунки продовжуються у ря-

дках 8-15 табл. 15 за допомогою формул (5.4) і (5.5) для визначення виду фінансової нестійкості.

5.2. Діагностика імовірності банкрутства

Найбільш поширеною у світовій практиці є методика визначення банкрутства за моделями Альтмана. В літературі частіше визначають дві його моделі для діагностики імовірності банкрутства. Перша модель дозволяє відстежити імовірність банкрутства на конкретну дату (як правило, дату складання балансу) – двофакторна модель Альтмана. Друга модель визначає імовірність банкрутства за певний період часу (як правило, місяць, квартал, рік) – п'ятифакторна модель Альтмана.

Показник імовірності банкрутства базується на фінансовій складовій діяльності підприємства. Так, під час розрахунків за двофакторною моделлю підприємство вважається банкрутом, якщо у нього великий обсяг позикового капіталу в підсумку балансу, і воно не може за допомогою наявних коштів і реалізації дебіторської заборгованості погасити кредиторську заборгованість. П'ятифакторна модель також спирається на фінансову складову діяльності. Однак у ній більша увага звертається на формування і розподіл прибутку підприємства. Крім того, у п'ятифакторній моделі використовуються показники результатів від операцій на фондовому ринку (наприклад, курсова вартість акцій).

Сутність двохфакторної моделі Альтмана полягає в моделюванні узагальненого показника Z , визначеного на основі коефіцієнтів, що визначаються додатково, за формулою:

$$Z = - 0,3877 - 1,0736 K_{тл} + 0,579 ПВпк, \quad (5.7)$$

де $K_{тл}$ – коефіцієнт термінової ліквідності,

$ПВпк$ – питома вага позикових коштів у пасивах (див. табл. 16).

Якщо $Z > 0$ – імовірність настання банкрутства велика, коли $Z < 0$ – імовірність настання банкрутства незначна.

Таблиця 16 - Імовірність настання банкрутства за двофакторною моделлю Альтмана

Найменування показників		Формула для розрахунку	Значення			
			На початок 1-ого періоду	На кінець 1-ого, початок 2-ого періоду	На кінець 2-ого, початок 2-ого періоду	На кінець 3-ого періоду
1. Коефіцієнт термінової ліквідності	К тл	$K_{тл} = (ДЗ + А_{нл}) / П4$				
2. Питома вага позикових коштів у пасивах	ПВпк	$ПВпк = (ПЗ + П4) / Пб$				
	Z					

П'ятифакторна модель Альтмана відстежує імовірність настання банкрутства за допомогою показників, що характеризують як фінансову, так і виробничо-господарську діяльність підприємства. Імовірність настання банкрутства за цією моделлю обчислюється за формулою:

$$Z = 1,21 \cdot x_1 + 1,4 \cdot x_2 + 3,3 \cdot x_3 + 0,6 \cdot x_4 + 0,999 \cdot x_5 \quad (5.8)$$

Про результати виробничо-господарської діяльності підприємства можна робити висновки, ґрунтуючись на даних наступних факторів:

x_1 – визначає питому вагу чистого оборотного капіталу у підсумку балансу підприємства.

x_2 – відстежує результати всієї діяльності підприємства (виробничої і фінансової), зокрема, визначається частка нерозподіленого прибутку в загальній сумі прибутку до оподаткування. У цьому випадку прибуток до оподаткування виступає показником діяльності підприємства за деякий період часу, а нерозподілений прибуток свідчить про позитивні результати діяльності підприємства і наявність вільних коштів. Особливим випадком може бути ситуація, за якої підприємство зазнає непокритих збитків. Значення непокритих збитків у формулі для x_2 беруться зі знаком мінус, що істотно збільшує імовірність настання банкрутства і свідчить про вилучення частини власних коштів.

x_3 – визначає частку балансового прибутку в підсумку балансу підприємства.

ства. x_3 свідчить про темпи приросту підсумку балансу підприємства. Даний фактор найбільше впливає на величину показника Z (на імовірність настання банкрутства), тому що наявність стабільного балансового прибутку і стабільне збільшення підсумку балансу свідчить про позитивні тенденції в його розвитку. Однак при збитковій діяльності істотно підвищується імовірність настання банкрутства.

x_4 – відстежує результати фінансової діяльності підприємства й оцінює співвідношення коштів, отриманих від залучення власного капіталу шляхом акціонування і довгострокового і короткострокового позикового капіталу (як правило, банківських кредитів і короткострокової кредиторської заборгованості). Незважаючи на те, що вплив даного фактора найменший, для акціонерних товариств він може бути вирішальним у зв'язку з великим обсягом власних коштів (статутний фонд підприємства).

x_5 – характеризує ринкові можливості підприємства, стабільність попиту на його продукцію або послуги.

Розрахунок факторів наведено в табл. 17.

Таблиця 17 - Імовірність настання банкрутства за п'ятифакторною моделлю Альтмана

Показник	Формула	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік
x_1	$x_1 = (A2 \text{ ср.} + A3 \text{ ср.} - П4 \text{ ср.}) / Пб \text{ ср.}$		
Середня величина поточних активів	(A2 ср. + A3 ср.)		
Середня величина поточних пасивів	П4 ср.		
Середній підсумок балансу	Пб ср.		
x_2			
Нерозподілений прибуток	Ф1 Ряд. 350		
Прибуток до оподаткування (ПП)	Ф2 Ряд. 170		
x_3	$x_3 = ПП / Пб \text{ ср.}$		
x_4	$x_4 = Ка / (ПЗ \text{ ср.} + П4 \text{ ср.})$		
Курсова вартість акцій (Ка)	Ф2 Ряд. 330 × Ряд. 310		
Середня величина позикових коштів	ПЗ ср. + П4 ср.		
x_5	$x_5 = Вч / Пб \text{ ср.}$		
Чиста виручка від реалізації	Ф2 Ряд. 035		
Z	$Z = 1,21 \cdot x_1 + 1,4 \cdot x_2 + 3,3 \cdot x_3 + 0,6 \cdot x_4 + 0,999 \cdot x_5$		

Імовірність настання банкрутства за п'ятифакторною моделлю є високою, якщо показник $Z < 1,8$. Якщо $1,8 < Z < 2,7$ – імовірність настання банкрутства середня, якщо $2,7 < Z < 2,99$ – імовірність настання банкрутства невисока, якщо $Z > 2,99$ – імовірність настання банкрутства низька.

За допомогою розрахунку імовірності настання банкрутства неможливо визначити конкретний час у рамках розглянутого періоду, коли настане втрата підприємством фінансової стійкості, а можна лише говорити про більшу чи меншу імовірність того, що така ситуація у розглянутому періоді може мати місце.

У зв'язку з тим, що двофакторна модель враховує меншу кількість показників і обчислюється на конкретну дату, а не на весь період, у розрахунках буває, що імовірність, отримана за двофакторною моделлю, суперечить імовірності, отриманій за п'ятифакторною моделлю. Наприклад, за двофакторною моделлю імовірність настання банкрутства велика, а за п'ятифакторною моделлю – мала, чи навпаки. У такому випадку орієнтуватися треба на результат, отриманий за п'ятифакторною моделлю.

5.3. Складання матриці фінансової стратегії (матриці Франсона - Романе)

Матриця фінансової стратегії дозволяє визначити обсяг коштів, отриманий підприємством окремо у результаті господарської й фінансової діяльності. До основної господарської діяльності підприємства відносять будь-яку діяльність, пов'язану з виробництвом продукції, вкладенням коштів у виробництво або реалізацію майна. До фінансової діяльності відносять суми, отримані у вигляді надходжень власних коштів (емісія акцій), позикових коштів і відрахування, пов'язані з вартістю придбаного позикового капіталу. Розрахунок показників РФД та РХД доцільно проводити у вигляді табл.18 та 19.

Таблиця 18 - Розрахунок показника результату господарської діяльності

Показник	Умовні позначення	Джерело інформації або формула для розрахунку	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік
<i>1. Додана вартість</i>	<i>ДВ</i>	$ДВ = ТП + ГП_{ср} + НЗВ_{ср} - МВ$			
а) вартість зробленої продукції	ТП	Ф. №2, ряд. 280+050			
б) запаси готової продукції	ГП ср	Ф. №1, ряд. 130			
в) незавершене виробництво	НЗВ ср	Ф. №1, ряд. 120			
г) вартість спожитих матеріальних засобів виробництва	МВ	Ф. №2, ряд. 230			
<i>2. Брутто-результат експлуатації інвестицій</i>	<i>БРЕІ</i>	$БРЕІ = ДС - ПДВ - ВП - ОП - П$			
а) податок на додану вартість	ПДВ	Ф. №2, ряд. 015			
б) видатки по оплаті праці	ВП	Ф. №2, ряд. 240			
в) обов'язкові платежі, пов'язані з оплатою праці	ОП	Ф. №2, ряд. 250			
г) всі податки й податкові платежі, крім податку на прибуток	П	Ф. №1, ряд. 550 порівн - (Ф. №2 ряд. 015 + 020 + 180)			
<i>3. Зміна величини фінансово-експлуатаційних потреб</i>	<i>Δ ФЕП</i>	$Δ ФЕП = ФЕП2 - ФЕП1$			
а) матеріальні запаси на початок періоду	Зап поч	сума ряд. 100...140 ф. №1 на поч. періоду			
б) матеріальні запаси на кінець періоду	Зап кін	сума ряд. 100...140 ф. №1 на кінець періоду			
в) дебіторська заборгованість підприємства на початок періоду	Дз поч	Ф. №1, сума ряд. 150...210 на початок періоду			
г) дебіторська заборгованість підприємства на кінець періоду	Дз кін	Ф. №1, сума ряд. 150...210 на кінець періоду			
д) кредиторська заборгованість підприємства на початок періоду	Кр поч	Ф. №1, сума ряд. 520...610 на початок періоду			
е) кредиторська заборгованість підприємства на кінець періоду	Кр кін	Ф. №1, сума ряд. 520...610 на кінець періоду			
ж) ФЭП на початок періоду	ФЕП1	$ФЕП1 = Зап поч + Дз поч - Кр поч$			
з) ФЭП на кінець періоду	ФЕП2	$ФЕП2 = Зап кін + Дз кін - Кр кін$			
4. Виробничі інвестиції	ВІ	Ф. №1 ряд. 031 (кінець періоду) – ряд. 031 (початок періоду)			
5. Звичайні продажі майна	ПМ	Ф. №2, ряд. 120			
<i>результат господарської діяльності</i>	<i>РХД</i>	$РХД = БРЕІ - Δ ФЕП - ВІ - ПМ$			

Таблиця 19 - Розрахунок показника результату фінансової діяльності

Показник	Умовні позначення	Джерело інформації або формула для розрахунку	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік	Величина за ____ рік
<i>1. Зміна позикових коштів підприємства</i>	<i>ПК</i>	<i>ПК = ПКК - ПКН</i>			
а) позикові кошти підприємства на початок періоду	ПКН	Ф№1, сума ряд. 480-510 на початок періоду			
б) позикові кошти підприємства на кінець періоду	ПКК	Ф№1, сума ряд. 480-510 на кінець періоду			
2. Відсотки банку	ВБ	Ф2 ряд 140			
3. Податок на прибуток	ПП	Ф. №2, ряд. 180			
4. Виплачені дивіденди	ВД	Ф. №2, ряд. 340 × ряд.310			
5. Суми, отримані від емісії акцій	ЕА	Ф. №2, ряд. 110			
6. Кошти, вкладені в статутні фонди інших підприємств	УФ	Ф№2, сума ряд. 150+160			
7. Довгострокові фінансові вкладення	ДФ ср	Ф№1, сума ряд. 040+045			
8. Отримані відрахування від прибутку заснованих підприємств і доходи від інших довгострокових фінансових вкладень	ОПУ	Ф№2, сума ряд. 120+130			
РЕЗУЛЬТАТ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	РФД	РФД = ПК - ВБ - ПП - ВД + ЕА - УФ - ДФ_{ср} + ОПУ			
РЕЗУЛЬТАТ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	РФХД	РФХД = РХД + РФД			

За результатами фінансової (РФД) і господарської діяльності (РХД) розраховується результату фінансово-господарської діяльності підприємства (РФХД). Грунтуючись на значеннях РФД, РХД і РФХД складається матриця фінансової стратегії (рис. 8).

	РФД < 0	РФД ≈ 0	РФД > 0
РХД > 0	1 РФХД ≈ 0	4 РФХД > 0	6 РФХД >> 0
РХД ≈ 0	7 РФХД < 0	2 РФХД ≈ 0	5 РФХД > 0
РХД < 0	9 РФХД << 0	8 РФХД < 0	3 РФХД ≈ 0

Рис. 8. Матриця фінансової стратегії

Матриця фінансової стратегії необхідна для визначення, як поточного рівня діяльності підприємства, так і можливих стратегій його подальшого розвитку. Вона дозволяє спрогнозувати можливі варіанти розвитку виробництва на 2 - 3 роки, визначити припустимі межі можливостей підприємства.

Залежно від результатів фінансової й господарської діяльності підприємства виділяють 9 типів фінансової стратегії, які об'єднані в 3 групи:

1. **Зона рівноваги** (квадрати 1, 2, 3) – характеризується посередніми результатами діяльності.
2. **Зона успіхів** (квадрати 4, 5, 6) – характеризується позитивним потоком коштів хоча б від одного з видів діяльності.
3. **Зона дефіциту** (квадрати 7, 8, 9) – характеризується відтоком коштів хоча б по одному з видів діяльності.

Якщо РФД або РХД становить не більше 10% (без врахування знака) від показника доданої вартості (табл. 18, рядок 1), то тоді такому показнику приписується знак приблизно дорівнює 0.

Забезпечити постійне ідеальне значення (квадрат 6) РФХД практично неможливо, тому необхідно прагнути втримати підприємство в границях безпечної зони - не нижче зони рівноваги.

Квадрат 1. Батько сімейства. Якщо підприємство перебуває в цьому квадраті, то темпи росту його капіталу менше можливих, тобто задіяні не всі резерви використання ресурсів підприємства. У підприємства спостерігається приплив коштів від господарської діяльності, тобто воно має стабільний прибуток, але цей прибуток осідає на розрахунковому рахунку й не використовується у

вигідних (найбільш ризикових) фінансових операціях.

Можливі напрямки розвитку підприємства можна відстежити за допомогою показників оборотності (табл. 13). Якщо в таблиці 13 відбувається прискорення показників оборотності всього капіталу підприємства, то стан підприємства у *квадраті 1* можна вважати стійким і вдалим для його діяльності, воно має можливість перейти у *квадрат 4*. Якщо показники оборотності уповільнюються, то таке підприємство характеризується старінням виробництва, воно має старе устаткування, зношені основні фонди. Якщо не вкласти додаткові кошти у відновлення основних фондів, то таке підприємство переміститься у *квадрат 7*.

Квадрат 2. Стійка рівновага. Одне із самих вигідних положень для підприємства – не женеться за конкурентами й не є останнім на ринку. Якщо значно зростає виручка (табл. 4), то при сприятливих умовах розвитку (немає конкурентів) при перевищенні зростання прибутку над ростом виручки підприємство може переміститися у *квадрат 5*. При низьких рівнях прибутку існує загроза потрапляння до *квадрата 3*, а при дуже поганих фінансових результатах – *квадрата 8*. Також, додаткові впливи можуть зробити показники оборотності (табл. 13). При прискоренні оборотності всього капіталу існує можливість переходу підприємства у *квадрат 1*, а при великому накопиченні кредиторської заборгованості існує ризик потрапляння до *квадрата 7*.

Квадрат 3. Хитка рівновага. У цьому квадраті важче втриматися, ніж у квадраті 2. Такий рівноважний стан можна зберегти лише за рахунок накопичення заборгованості, тому що виробництво не відпрацьовує вкладені в нього кошти. Для погашення негативного ефекту від зростання кредиторської заборгованості підприємству необхідно:

- 1) вкладати всі позикові кошти у виробництво й погашати тільки з отриманого прибутку;
- 2) прискорити обіг усього капіталу підприємства: *для промислових підприємств* – прискорити технологічний процес, знизити ціну для кращої реалізації продукції, не надавати покупцям відстрочення пла-

тежу; для торговельних підприємств – знизити ціни, прискорити вкладення коштів у покупку нових товарів;

3) збільшити власний капітал підприємства (випуск додаткових акцій).

Однак, при цьому існує загроза втрати контролю над підприємством.

Якщо підприємству вдається така підтримка й темпи росту рентабельності продажів (таблиця 7) високі, то підприємство може переміститися у *квадрат 5*. У цьому випадку підприємство одержує усе більше коштів від кожного виробничого циклу. При невдалих обставинах діяльності підприємства й подальшому накопиченні заборгованості таке підприємство може переміститися у *квадрат 8*.

Квадрат 4. Рантьє. Підприємство в даному квадраті характеризується тим, що не використовує всі свої потенційні можливості з нарощування оборотних коштів або прискорення їх обігу. Таке підприємство має достатній запас коштів, однак воно вкладає їх не у власне виробництво, а надає товарні кредити своїм партнерам. При стабільній економічній ситуації, зростанні або навіть стабільному рівні рентабельності і незначній конкуренції на ринку, можливі переміщення у *квадрат 1*, а при погіршенні показників - у *квадрат 7*. При значному зростанні рентабельності і прискоренні оборотності коштів, що супроводжуються значними зовнішніми виплатами, підприємство може переміститися у *квадрат 2*. Із квадрата 4 підприємство може переміститися тільки в гірші квадрати. Це тупиковий напрямок розвитку. За рахунок фінансової діяльності підприємство може лише втримуватися в цьому квадраті, але не може поліпшити своє фінансове становище.

Квадрат 5. Атака. Підприємство характеризується накопиченням заборгованості, хоча поточне фінансове становище цього й не вимагає. Для таких підприємств можливе збільшення інвестиційної активності або диверсифікованість виробництва. При вдалому веденні справ, підвищенні рівня рентабельності, що супроводжується накопиченням значних обсягів заборгованості таке підприємство може переміститися у *квадрат 2*. При зниженні рентабельності підприємство переміститися у *квадрат 8*. Якщо підприємство за рахунок накопи-

чених позикових коштів починає вкладати гроші в розширення виробництва, виробництво нових видів продукції, скупку інших підприємств, це приводить до значного сумарного зростання прибутку й створенню холдингу. Завдяки цьому таке підприємство може переміститися у квадрат 6.

Квадрат 6. Материнське товариство. Підприємство в цьому квадраті створює безліч дочірніх компаній. Фінансування й створення таких компаній відбувається найчастіше з позикових коштів, тому в цей квадрат можна потрапити лише із квадрата 5 при диверсифікації виробництва. Якщо питома вага позикових коштів дуже велика, то існує тенденція до переміщення такого підприємства у квадрат 4. Якщо конкуренція на ринку зростає, а майно підприємства старішає, то можливе переміщення у квадрат 5. Квадрат 6 - самий оптимальний і самий важкий фінансовий стан з його підтримки. З нього можна переміститися лише в нижню частину матриці фінансової стратегії.

Квадрат 7. Епізодичний дефіцит. Такий стан спостерігається при неузгодженості строків надходження й споживання інвестицій. Час від часу поточне значення чистого оборотного капіталу на такому підприємстві буде негативним. Якщо темпи росту рентабельності (таблиця 7) високі, то підприємство зміститься у *квадрат 2*. Якщо темпи росту рентабельності малі, то можливе зміщення у *квадрат 8*, а при тривалих негативних тенденціях – у *квадрат 9*.

Квадрат 8. Дилема. Підприємство характеризується тим, що, не зважаючи на збільшення заборгованості, воно постійно має нестачу ліквідних коштів. При високих показниках рентабельності продажів і рентабельності капіталу підприємства можливий зсув у *квадрат 7*. Однак якщо показники рентабельності знижуються й доходять до негативних значень, то таке підприємство може зміститися у *квадрат 9*.

Квадрат 9. Кризовий стан. Діяльність підприємства характеризується негативними значеннями як виробничої, так і фінансової діяльності, а отже - рентабельність негативна, оборотність коштів дуже велика, умови ліквідності не виконуються. Подальше залучення позикових коштів таким підприємством стає неможливим. Для поліпшення ситуації можливо:

- 1) продаж майна підприємства або рятування від неліквідної частини основних коштів. Цим ми поліпшуємо показник РФД і, завдяки цьому, підприємство може переміститися у *квадрат 8*;
- 2) можлива реструктуризація й дроблення фірми на більше дрібні, кожна з яких, за рахунок зменшення сумарного боргу розраховуючи на 1 фірму попадає у *квадрат 7*.

6. ДІАГНОСТИКА СТРАТЕГІЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Висновки в роботі доцільно формувати за допомогою методик оцінки стратегічного протистояння. Найбільш поширеною у світовій практиці є методика SWOT-аналізу (англійська аббревіатура слів: *strengths* - сили, *weaknesses* - слабкості, *opportunities* - можливості, *troubles* - загрози). Цей метод є засобом оцінки як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, і використовується в стратегічному аналізі і у визначенні конкретних перспектив підприємства. В рамках методу **SWOT** підприємство, з одного боку, виявляє і оцінює власні сильні і слабкі сторони, а з іншого боку на їх основі визначає можливості і загрози, відповідно. Результати аналізу звичайно надаються у вигляді табл. 20.

Таблиця 20 - SWOT - аналіз діяльності підприємства

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
1. 2...	1. 2...
Можливості	Загрози
1. 2...	1. 2...

Одна сильна сторона формує лише одну можливість, а слабка – одну загрозу. Для спрощення роботи з формування загальних висновків щодо діяльності підприємства доцільно виносити з кожної методики діагностики лише один висновок, який є сильною або слабкою стороною. Переважна більшість загроз або можливостей визначає подальші перспективи діяльності підприємства на ринку.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавча:

1. Закон України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність" від 16.07.99р. №996-XIV// Галицькі контракти.-1999.-№36.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1. "Загальні вимоги до фінансової звітності": Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. - 1999. -№ 32.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2. "Баланс": Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. - 1999. - № 32.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3. "Звіт про фінансові результати": Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. - 1999. - № 32.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4. "Звіт про рух грошових коштів": Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. - 1999. - № 32.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5. "Звіт про власний капітал": Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. - 1999. - № 32.
7. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 // Бухгалтер, учет и аудит. - 2000. - №1.
8. Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Лист Державної податкової адміністрації України від 27.01.98.
9. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству від 23 лютого 1998 № 22 // Держ. інформ. бюл. про приватизацію. -1998. -№7.
10. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій: Затв. на-

казом Агентства з питань запобігання банкрутству від 27 червня 1997 р. // Держ. інформ. бюл. про приватизацію. - 1997. - № 12.

Основна:

11. Бочаров В.В. Финансовый анализ. – СПб: Питер, 2001. – 240 с.
12. Вахрин П.И. Финансовый анализ в коммерческих и некоммерческих организациях: Учебное пособие. – М.: Изд. центр "Маркетинг", 2001. – 320 с.
13. Горицкая Н.Г. Бухгалтерский учет и финансовый анализ: практическое пособие. – К.: ООО Редакция газеты «Бухгалтерия. Налоги. Бизнес», 2001. – 288 с.
14. Измайлова К.В. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник К.: МАУП, 2000. – 156 с.
15. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посібник – К.: Тов. “Знання”, КОО, 2000. – 368 с.

Додаткова:

16. Анализ экономической деятельности клиентов банка: учебное пособие. / Под ред. проф. О.И. Лаврушина. – М.: ИНФРА – М, 1996. – 80 с.
17. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами. — М.: Финансы и статистика, 1996. – 800 с.
18. Доронина М.С., Чмутова И.Н., Авраменко Е.В. Практикум финансового менеджера по курсу «Финансовый анализ деятельности предприятия». – Харьков: РИО ХГЭУ, 1998. – 88 с.
19. Друри К. Введение в управленческой и производственный учет. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1994. – 228 с.
20. Калина А.В., Конева М.И., Яценко В.А. Современный экономический анализ и прогнозирование. – Киев: МАУП, 1998. – 320 с.
21. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 432 с.
22. Крейнина М.А. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле. – М.: ДИС, МВ-Центр, 1994. – 224 с.
23. Маркарьян Э.А., Герасименко Г.П. Финансовый анализ. – М.: Стрикс, 1997. – 160 с.
24. Финансовый менеджмент: теория и практика. Учебник / Под ред. Е.С. Стояновой . – М.: «Перспектива», 1998. – 656 с.

25. Хелферт Э. Техника финансового анализа /Пер. с англ. под ред. Л.П. Белых. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 672 с.

26. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 176 с.

Ресурси мережі Інтернет

27. www.istock.com.ua - фінансова звітність українських компаній.

28. www.skryn.ru - фінансова звітність російських компаній.

29. www.corporateinformation.com - фінансова звітність зарубіжних компаній.

30. www.sokrat.kiev.ua - фінансовий аналіз українських компаній.

31. www.ukrtrust.com - фінансовий аналіз українських компаній.

32. www.atlanta.com.ua - фінансовий аналіз українських компаній.

33. www.art-capital.com - фінансовий аналіз українських компаній.

34. www.vk-brok.kiev.ua - фінансовий аналіз українських компаній.

35. www.fiwam.ru - фінансовий аналіз російських компаній.

36. www.z-trade.ru - фінансовий аналіз російських компаній.

37. www.prologia.ru - фінансовий аналіз російських компаній.

38. www.mfd.ru - фінансовий аналіз російських компаній.

39. www.atfin.ru - каталог сайтів по фінансовому аналізу.

40. www.bankruptcy.com.ua - фінансовий аналіз при банкрутстві підприємства.

41. www.usfa.kiev.ua - Українське товариство фінансових аналітиків.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Горовий Дмитро Анатолійович
Федотова Ксенія Олександрівна

**Методичні вказівки до виконання комплексного
завдання з дисципліни „Економічна діагностика”**

Відповідальний за випуск

Дмитрієв І.А.

Редактор

Коректор

План 2007 р., поз. № _____

Підп. до друку __.__. 2007   Формат 60 x 90 1/16

Папір офсетний. Друк RISO.

Ум. – друк. арк. 10

Обл. – вид. арк. ____

Тираж   прим.

Зам. № ____

Ціна договірна

Видавництво ХНАДУ, 61002, м. Харків, вул. Петровського, 25

Свідоцтво державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК №897 від 17.04.2002 р.